

Piotr Bórawski

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wielkość ekonomiczna jako czynnik różnicujący wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw rolnych w regionie Pomorza i Mazur

Wstęp

W gospodarstwach rolnych podobnie jak w innych podmiotach gospodarczych istotą działalności jest produkcja, a czynnikiem decydującym o możliwościach rozwoju jest poziom osiąganych wyników ekonomicznych [Pocztka, Średzińska, 2007, s. 433]. W ciągu ostatnich czterech lat polskie rolnictwo stało się beneficjentem Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej, wśród której za najważniejsze instrumenty uznaje się płatności bezpośrednie, subsydia eksportowe oraz fundusze na modernizację gospodarstw rolnych [Ryś-Jurek 2007, s. 114]. Podobne skutki dochodowe akcesji Polski do UE wyróżnia Zegar [2004, s. 195] dodając do ww. również programy rolno-środowiskowe oraz mechanizmy polityki regionalnej. Działania te spowodowały znaczną poprawę sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych i przyspieszyły ich procesy dostosowawcze do standardów Unii Europejskiej [Chmielewska, 2007, s. 28]. Ponadto integracja Polski z Unią Europejską spowodowała likwidację ograniczeń związanych z obrotem żywności pomiędzy członkami Wspólnoty [Fijałkowska, 2005, s. 40].

Konsekwencją integracji było również wprowadzenie w rolnictwie krajów członkowskich wspólnych zasad rachunkowości rolnej FADN. Dlatego też publikacja ta jest poświęcona analizie organizacji gospodarstw rolnych zintegrowanych w FADN i jej zróżnicowaniu w zależności od nowego podziału według ESU (wielkość ekonomiczna). Wprowadzenie tego podziału wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych znacznie ułatwiło proces ich kwalifikacji w ramach PROW. Wielkość ekonomiczna jest również przydatna do mierzenia tzw. żywotności gospodarstw rolnych i powinna ona wynosić co najmniej 4 ESU. Do wyliczenia wielkości ekonomicznej ESU wykorzystuje się „Regionalne współczynniki standardowych nadwyżek bezpośrednich SGM 2000” dla produktów roślinnych i zwierzęcych opracowanych przez IERiGŻ w Warszawie. Wyniki rachunkowości rolnej są obecnie najbardziej wiarygodnym źródłem informacji dotyczącej ekonomii rolnictwa.

Cel i metoda badań

Celem badań było poznanie wyników produkcyjnych i ekonomicznych indywidualnych gospodarstw rolnych z regionu Pomorze i Mazury (785) w zależności od wielkości ekonomicznej (ESU). Badania zostały przeprowadzone przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB) w Warszawie w regionie Pomorze i Mazury, który obejmował następujące województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie i lubuskie w latach 2004–2006. W pracy zastosowano podział gospodarstw według ESU. W Unii Europejskiej stosuje się 6 klas wielkości gospodarstw: bardzo małe (< 4 ESU), małe ($4 \leq 8$ ESU), średnio-małe ($8 \leq 16$ ESU), średnio-duże ($16 \leq 40$ ESU), duże ($40 \leq 100$ ESU) oraz bardzo duże (≥ 100 ESU). Pod pojęciem wielkości ekonomicznej rozumie się sumę standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolnym [Poczta, Średzińska, 2007, s. 444].

Wyniki badań

Z badań wynika, że w objętym analizą okresie nastąpiło zwiększenie liczby gospodarstw zintegrowanych w systemie FADN w regionie Pomorze i Mazury (tab.1). Jeżeli chodzi natomiast o średnią wielkość ekonomiczną ESU w grupach gospodarstw poddanych analizie zauważono, że uległa ona zwiększeniu w gospodarstwach mieszczących się w przedziałach średnio-małe i bardzo duże, natomiast zmniejszeniu w grupach bardzo-małe i małe. Sytuacja taka była wynikiem zmian w liczbie gospodarstw w badanych grupach oraz zmiany intensywności produkcji.

Średnia powierzchnia użytków rolnych uległa również zmianie w badanych gospodarstwach. Szczególnie duży wzrost powierzchni użytków rolnych zanotowano w gospodarstwach należących do grup: bardzo duże, bardzo małe, duże. Natomiast w grupach gospodarstw określanych jako małe i średnio-duże odnotowano zmniejszenie powierzchni użytków rolnych. Według Paszkowskiego [2007, s. 110] czynnikiem decydującym o poprawie wyników produkcyjnych i ekonomicznych gospodarstw rolnych oraz o zwiększonej skali powiązań z rynkiem jest zwiększanie się obszaru zasobów ziemi rolniczej.

W przypadku analizy powierzchni zbóż zaobserwowano podobne tendencje zmian. W grupie gospodarstw określanych jako duże nastąpił wzrost powierzchni zbóż, natomiast w grupie małych podmiotów ich spadek. Natomiast w grupie go-

spodarstw określanych jako średnio-duże odnotowano zmniejszenie powierzchni zbóż, a w grupie podmiotów określanych jako bardzo małe ich zwiększenie.

Jeżeli chodzi o pozostałe uprawy polowe to obejmowały one strączkowe na nasiona, ziemniaki, buraki cukrowe, rośliny przyprawowe, oleiste i włókniaste łącznie z nasionami, chmiel, tytoń, inne przemysłowe (łącznie z bawełną i trzciną cukrową). Ich powierzchnia uległa zmniejszeniu w latach 2004–2006 w następujących grupach gospodarstw: bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże. Tylko w grupie gospodarstw dużych i bardzo dużych odnotowano wzrost powierzchni pozostałych upraw polowych w badanym okresie (tab. 1).

Przedmiotem badań była również osiągnięta wartość produkcji w badanych grupach gospodarstw. W pierwszej kolejności dokonano analizy wartości produkcji ogółem. Ta kategoria ekonomiczna obejmuje sumę wartości produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz pozostałej. W jej skład wchodzi wyrażona wartościowo

Tabela 1

Charakterystyka badanych gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej w latach 2004–2006

Wyszczególnienie	Lata	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw w próbie	2004	49	185	414	505	149	36
	2005	72	212	476	542	190	40
	2006	76	242	456	557	199	98
Wielkość ekonomiczna ESU	2004	3,2	5,7	11,8	24,9	57,3	139,1
	2005	3,2	5,5	11,9	24,3	57,0	198,4
	2006	3,1	5,4	12,0	24,6	57,9	458,1
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	2004	10,9	16,6	28,6	56,4	143,1	302,7
	2005	12,1	16,0	28,4	53,6	127,6	317,6
	2006	12,0	15,7	29,0	54,8	145,4	829,2
Powierzchnia zbóż [ha]	2004	5,36	9,98	18,11	37,00	101,29	192,94
	2005	6,02	8,93	16,99	34,75	85,68	206,03
	2006	6,03	8,78	16,80	35,56	98,25	524,28
Powierzchnia pozostałych upraw polowych [ha]	2004	1,41	1,51	3,13	7,38	26,95	73,12
	2005	0,97	1,09	2,31	6,13	22,53	60,93
	2006	0,78	1,39	2,86	6,99	28,26	205,54
Powierzchnia uprawy pastewnych [ha]	2004	3,9	4,8	7,0	11,5	13,3	28,4
	2005	3,94	4,23	6,47	9,44	13,94	31,29
	2006	4,53	5,08	8,27	11,23	12,15	80,72

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

sprzedaż i zużycie produktów roślinnych, zwierzęcych oraz zmiana stanu zapasów produktów roślinnych i zwierzęcych. Do tych wyników dolicza się również zmianę wartości zwierząt pomniejszoną o zakup zwierząt oraz inne produkty rolnicze [Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2005, s. 25]. W większości badanych grup gospodarstw rolnych zaobserwowano zmniejszenie wartości produkcji ogółem w latach 2004–2005 (tab. 2). Było to wynikiem niekorzystnych relacji cenowych produktów rolnych i środków do produkcji dla rolnictwa. Wskaźnik nożyc cen kształtował się odpowiednio w latach 2004–2005 na następującym poziomie: 102,6 i 96,0.

Tabela 2

Produkcja według wielkości ekonomicznej w latach 2004–2006 (zł)

Wyszczególnienie	Lata	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Wartość produkcji ogółem	2004	37 219	75 850	109 517	249 061	619 054	1 484 976
	2005	31 376	61 998	96 686	225 129	559 814	1 655 624
	2006	33 685	61 355	104 555	215 182	562 002	4 804 446
Wartość produkcji roślin i produktów roślinnych	2004	18 546	26 154	47 705	99 720	317 051	830 085
	2005	17 806	20 481	38 285	83 365	248 559	766 411
	2006	17 777	23 664	44 027	97 634	299 853	1 846 196
Wartość produkcji zwierzęcej	2004	16 542	48 851	60 495	148 133	299 997	654 436
	2005	11 553	40 498	56 981	140 004	309 131	878 584
	2006	14 204	36 602	58 633	115 061	256 914	2 901 333
Pozostała produkcja	2004	2 122	845	1 318	1 208	2 006	456
	2005	2 017	1 020	1 419	1 760	2 151	10 629
	2006	1 704	1 089	1 895	2 487	5 235	38 916

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

Jedynie w grupie gospodarstw określanych pod względem wielkości ESU jako bardzo duże zaobserwowano blisko 3,5-krotne zwiększenie wartości produkcji ogółem w badanym okresie. Wynik ten świadczy o znacznym wzroście intensywności produkcji w tej grupie podmiotów. Zaobserwowano również zmiany w kształtowaniu się produkcji roślinnej i zwierzęcej. W latach 2004–2006 wartość produkcji roślinnej liczonej na gospodarstwo wzrosła z 830 085 zł do 1 846 196 zł (wzrost o 222%). Z kolei wartość produkcji zwierzęcej na gospodarstwo w analogicznym okresie wzrosła z 654 436 zł do 2 901 333 zł (wzrost o 443%). Natomiast analizując wartość produkcji roślinnej liczonej na 1 ha UR stwierdzono, że uległa ona zmniejszeniu z 2742 zł do 2227 zł. Z kolei wartość

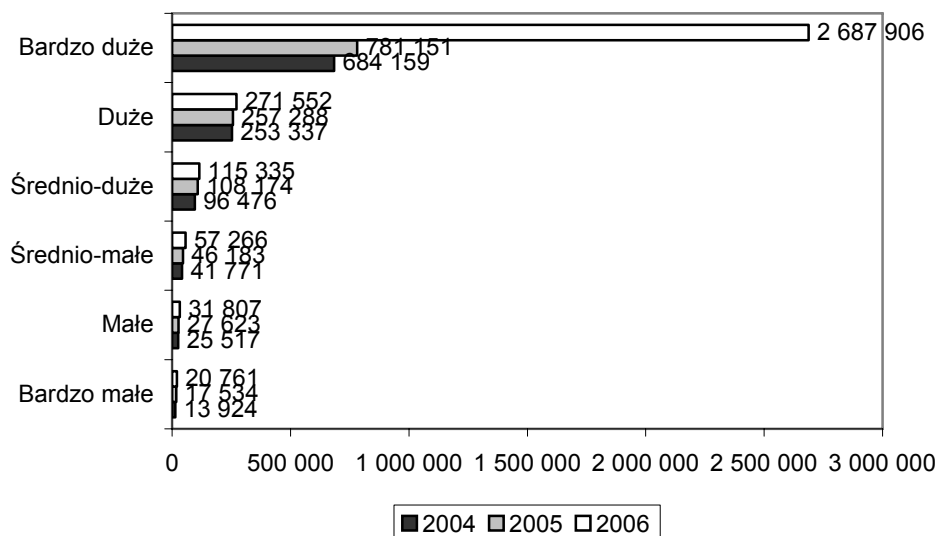
produkcji zwierzęcej liczona na 1 ha UR wzrosła z 2161 zł do 3498 zł (wzrost o 161%). W zakresie analizy liczby krów mlecznych stwierdzono, że uległa ona zwiększeniu z 16,69 sztuk/gospodarstwo w roku 2004 do 40,82 sztuk/gospodarstwo w roku 2006. Trzoda chlewna uległa zwiększeniu z 100,01 sztuk/gospodarstwo w 2004 r. do 653,98 sztuki/gospodarstwo w 2006 r.

W celu bardziej szczegółowej analizy wartości produkcji dokonano jej przeliczenia na 1 ha UR. W wyniku obliczeń ustalono, że najniższą wartość produkcji ogółem liczonej na 1 ha UR w 2006 r. otrzymano w gospodarstwach bardzo małych (2807 zł), a najwyższą w bardzo dużych (5794 zł). Godnym wspomnienia jest fakt, że w latach 2004–2006 odnotowano zmniejszenie produkcji ogółem liczonej na 1 ha UR w następujących grupach gospodarstw: bardzo małe (18%), małe (15%), średnio-duże (11%), duże (11%) i średnio-małe (6%). Wartość produkcji ogółem liczona na 1 ha UR wzrosła o 18% w latach 2004–2006 jedynie w gospodarstwach bardzo dużych.

W dalszym etapie analiz dokonano oceny wartości dodanej brutto liczonej średnio na gospodarstwo rolne. Kategorię tą obliczono jako wartość produkcji pomniejszoną o zużycie pośrednie, następnie skorygowaną o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej. We wszystkich grupach badanych gospodarstw odnotowano wzrost wartości dodanej brutto w latach 2004–2006 (rys. 1). Podobnie jak w przypadku wartości produkcji, największy przyrost wartości dodanej brutto odnotowano w grupie gospodarstw określanych pod względem wielkości ESU jako bardzo duże.

Największą dynamikę zmian wartości dodanej brutto odnotowano w gospodarstwach bardzo dużych (blisko 400% w roku 2006 w porównaniu do 2004). W pozostałych grupach gospodarstw rolnych odnotowano wzrost wartości dodanej brutto, który był dużo niższy i wynosił w latach 2004–2006 w gospodarstwach dużych (7,2%), średnio dużych (19,5%), średnio-małych (37,1%), małych (24,6%) i bardzo małych (49,1%). Należy zaznaczyć, że odnotowany wzrost wartości dodanej brutto w objętych badaniami gospodarstwach z regionu Pomorze i Mazury był wynikiem zmniejszenia wartości zużycia pośredniego w latach 2004–2006 (średnio o 1% dla wszystkich gospodarstw). Wartość zużycia pośredniego zmniejszyła się najbardziej w gospodarstwach określanych jako małe (o 17% w roku 2006 w porównaniu do 2004) oraz średnio dużych (zmniejszenie o 11% w badanym okresie). Jedynie w gospodarstwach określanych pod względem wielkości ESU jako duże i bardzo duże nastąpił wzrost wartości zużycia pośredniego w badanym okresie. Drugi czynnik kształtujący wartość dodaną, tj. saldo bieżących dopłat i podatków systematycznie wzrastało w badanym okresie.

W dalszym etapie analiz wyliczono wartość dodaną brutto na 1 ha UR. We wszystkich grupach badanych gospodarstw wartość dodana brutto wzrosła

Rysunek 1

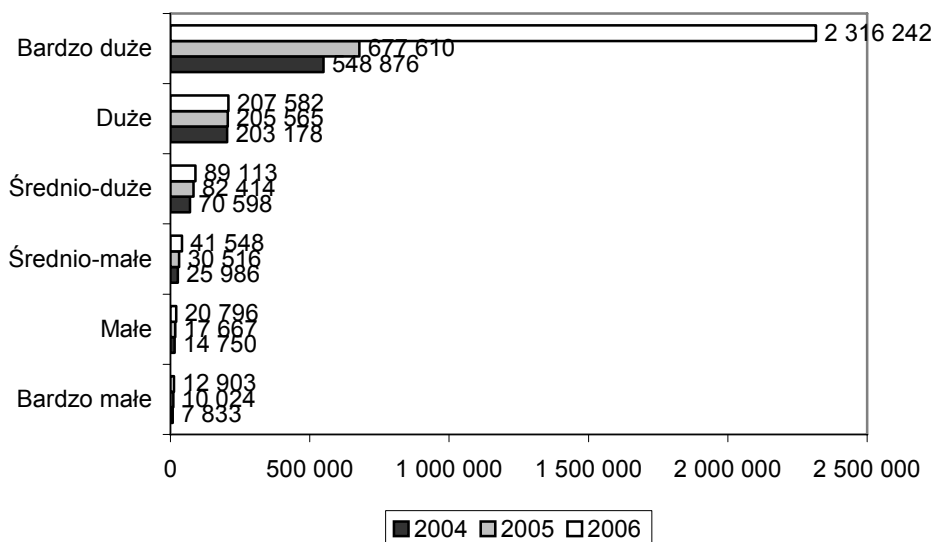
Wartość dodana brutto według wielkości ekonomicznej w latach 2004–2006 (zł)

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

w okresie 2004–2006. Najwyższą jej wartość odnotowano w 2006 r. w gospodarstwach bardzo dużych 3241 zł, a najniższą w bardzo małych 1730 zł. W latach 2004–2006 tempo wzrostu wartości dodanej brutto było najwyższe w gospodarstwach bardzo dużych 43%, następnie bardzo małych 35%, średnio-małych 35%, a najniższe w dużych 6%.

Wartość dodaną netto obliczono odejmując od wartości dodanej brutto amortyzację. W badanym okresie nastąpił wzrost wartości dodanej netto w poszczególnych grupach gospodarstw (rys. 2). Amortyzacja jako czynnik kształtujący wartość dodaną netto uległa nieznacznemu wzrostowi w badanych grupach gospodarstw. Natomiast jej wartość ogółem liczona dla wszystkich gospodarstw uległa zwiększeniu o blisko 9% w latach 2004–2006. Podobnie jak w poprzednim przypadku odnotowano najwyższy wzrost wartości dodanej netto w grupie gospodarstw bardzo dużych. Oceniając natomiast dynamikę zmian wartości dodanej netto w badanym okresie odnotowano, że była ona największa w gospodarstwach bardzo dużych (wzrost ok. 420% w roku 2006 w porównaniu do 2004), następnie bardzo małych (64,7%), średnio-małych (59,9%), małych (41%), średnio dużych (26,2%) oraz dużych (2,17%).

Wartość dodana netto liczona na 1 ha UR w 2006 r. była najniższa w gospodarstwach bardzo małych (1075 zł), a najwyższa w bardzo dużych (2973 zł). Najwyższym tempem wzrostu wartości dodanej netto liczonej na 1 ha UR charakte-

Rysunek 2

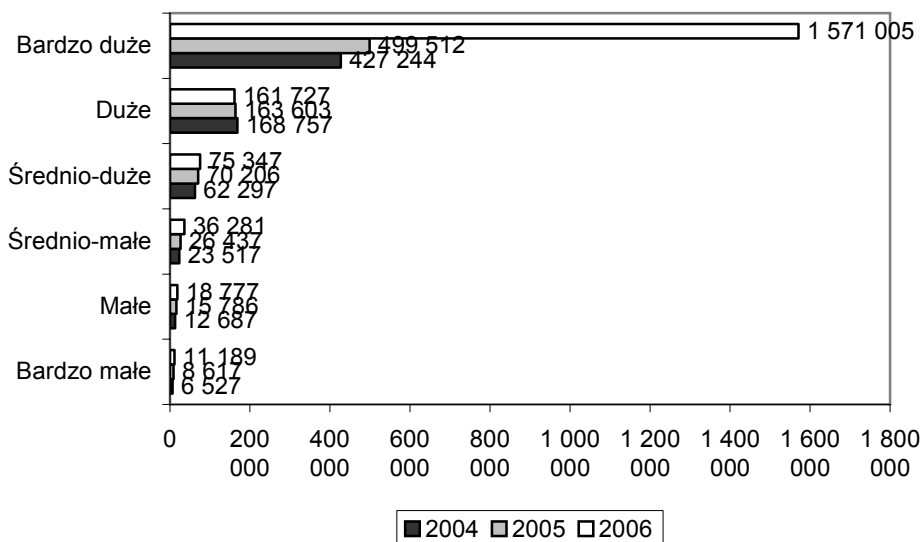
Wartość dodana netto według wielkości ekonomicznej w latach 2004–2006 (zł)

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

ryzowały się gospodarstwa bardzo małe (65%), następnie średnio-małe (58%), a najmniejszym duże (1%). W gospodarstwach bardzo dużych wzrost wartości dodanej netto na 1 ha UR wyniósł 54%.

Kolejną kategorię ekonomiczną stanowił dochód na gospodarstwo rolne. Dochód obliczono odejmując od wartości dodanej netto koszty czynników zewnętrznych (wynagrodzenie siły roboczej, czynsze i odsetki). Zebrane informacje wskazują, że jedynie w grupie gospodarstw określanych pod względem wielkości ESU jako duże nastąpiło zmniejszenie wartości dochodu liczonego na gospodarstwo rolne. W przypadku pozostałych grup gospodarstw zaobserwowano wzrost wartości dochodu w latach 2004–2006 (rys. 3). Najwyższe tempo wzrostu dochodu liczonego na gospodarstwo rolne w latach 2004–2006 odnotowano w grupie gospodarstw określanych pod względem wielkości ESU jako bardzo duże (blisko 400%), następnie bardzo małe (71%), średni małe (54,3%), małe (48%) i średnio duże (20,9%).

Najwyższą wartość dochodu liczonego na 1 ha UR odnotowano w gospodarstwach bardzo dużych (1895 zł), a najniższą w gospodarstwach bardzo małych (932 zł). Analizując natomiast dynamikę zmian wartości dochodu liczonego na 1 ha UR zauważono, że była ona ujemna tylko w przypadku gospodarstw dużych (zmniejszenie o 6% w roku 2006 w porównaniu do 2004). Natomiast dodatnią dynamikę dochodu liczonego na 1 ha UR w roku 2006 w porównaniu do 2004

Rysunek 3

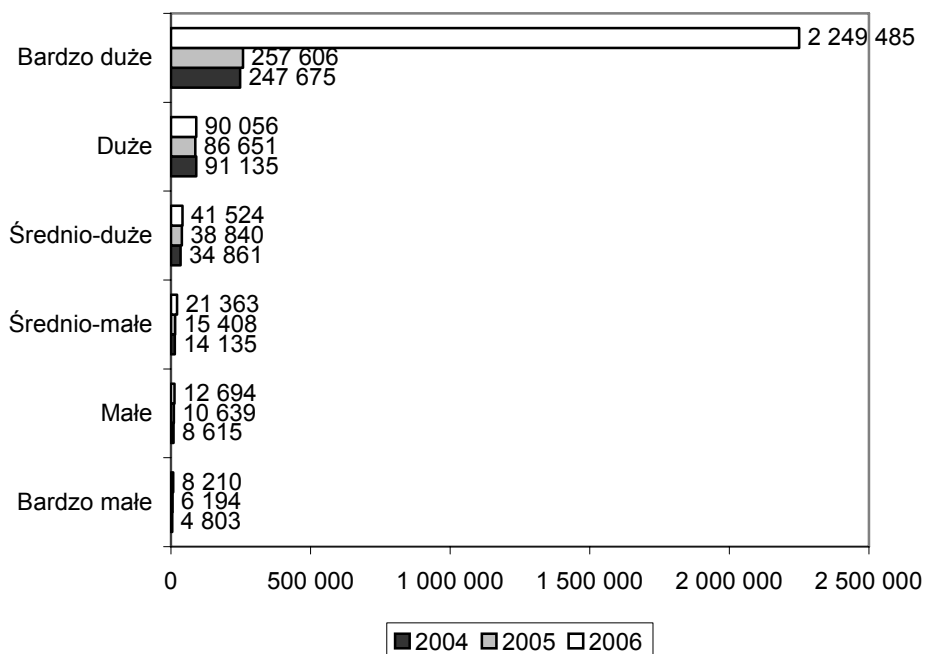
Dochód na gospodarstwo według wielkości ekonomicznej ESU w latach 2004–2006 (zł)
 Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

zanotowano w następujących grupach gospodarstw: małe (57%), bardzo małe (56%), średnio-małe (52%), bardzo duże (34%) oraz średnio-duże (25%).

Generalnie wzrostowi siły ekonomicznej gospodarstw towarzyszyło zwiększenie dochodów. Poprawa dochodów była uzależniona od możliwości zaangażowania kapitału zewnętrznego [Wasilewski, Mądra, 2008, s. 92]. Prawidłowość ta nie potwierdzała się jedynie w gospodarstwach dużych. Dlatego właściciele gospodarstw określanych pod względem wielkości ekonomicznej ESU jako duże powinni zwiększyć wykorzystanie zewnętrznych źródeł kapitału i poprawić dochodowość ich gospodarstw.

W dalszej części pracy dokonano analizy dochodu na osobę w badanych gospodarstwach rolnych w latach 2004–2006. Podobnie tylko w gospodarstwach dużych nastąpił spadek wartości dochodu liczonego no osobę (blisko 2%) w latach 2004–2006 (rys. 4). Natomiast najszybsze tempo wzrostu dochodu na osobę w latach 2004–2006 odnotowano w gospodarstwach bardzo dużych (blisko 900%), następnie bardzo małych (70,9%), średnio-małych (51,1%), małych (47,2%) oraz średnio dużych (19,1%).

Trudno jest jednoznacznie wskazać przyczyny tak dużego tempa wzrostu dochodu na 1 osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwach bardzo dużych w badanym okresie. Można ryzykować stwierdzenie, że było to wynikiem lepszych kompetencji i kwalifikacji kadry zarządzającej tymi podmiotami.

Rysunek 4

Dochód na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według wielkości ekonomicznej ESU w latach 2004–2006 (zł)

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w latach 2004–2006.

Ponadto w tych podmiotach zauważono, że w 2006 r. dochód na gospodarstwo wyniósł 1 571 005 zł. natomiast w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą 2 249 485 zł. Prawdopodobnie ta związana była z czasem pracy własnej rolników, który w 2006 r. wyniósł średnio 3795 h i był niższy od czasu pracy rolników w gospodarstwach dużych 4074 h. Ponadto gospodarstwa bardzo duże korzystały w znacznym zakresie z pracy najemnej, która w 2006 r. wyniosła średnio 48 697 h i była blisko 15-krotnie wyższa od tej w gospodarstwach dużych.

Podsumowanie i wnioski

Zebrane dane wskazują na poprawę wyników produkcyjnych i ekonomicznych w gospodarstwach zintegrowanych w systemie FADN w regionie Pomorze i Mazury w latach 2004–2006. W grupie gospodarstw określanych pod względem wielkości ekonomicznej jako bardzo duże i bardzo małe nastąpiło zwiększenie

powierzchni zbóż co związane było z faktem, że uprawy te są objęte podstawową i uzupełniającą formą płatności i dlatego rolnicy chętniej je uprawiają. Niepokoi natomiast wzrost areалу zbóż w gospodarstwach bardzo małych przy jednoczesnym spadku średniej wielkości ekonomicznej ESU z 3,2 do 3,1 co wskazuje na osłabienie intensywności produkcji w tej grupie podmiotów.

Przeprowadzając analizę wielkości produkcji ogółem zauważono spadek jej wartości w gospodarstwach bardzo małych, małych, średnio-małych i średnio-dużych w latach 2004–2006. Równocześnie wartość dodano brutto i netto oraz dochód na gospodarstwo rolne i dochód na osobę wzrosły w badanym okresie. Świadczy to o usprawnieniu procesu zarządzania kosztami bezpośrednimi i ogólnogospodarczymi oraz ich zmniejszeniu w tych grupach podmiotów w latach 2004–2006.

Najwyższą wartość wyników produkcyjnych i ekonomicznych liczonych na gospodarstwo odnotowano w grupie określonej pod względem wielkości ekonomicznej ESU jako bardzo duże. Należy jednak zaznaczyć, że było to wynikiem nie tylko poprawy zarządzania kosztami bezpośrednimi i pośrednimi ale również wzrostem liczby gospodarstw w tej grupie z 36 do 98 w latach 2004–2006. Są to gospodarstwa silnie ekonomicznie, które cechują się korzystną strukturą produkcji oraz lepiej wykorzystują posiadane zasoby.

Jedynie w gospodarstwach określanych pod względem wielkości ESU jako duże odnotowano spadek wartości dochodów liczonych na gospodarstwo rolne oraz na osobę pełnozatrudnioną w latach 2004–2006. Poprawa wyników ekonomicznych w tej grupie gospodarstw wymaga podejmowania przez rolników działań zmierzających do minimalizacji kosztów pośrednich i bezpośrednich jak również kosztów czynników zewnętrznych. Właściciele tych gospodarstw powinni zwiększyć efektywność wykorzystania zasobów i usprawnić proces gospodarowania co powinno przyczynić się do osiągnięcia większych korzyści płynących z ekonomii skali produkcji rolniczej.

Literatura

- CHMIELEWSKA B.: *Płatności bezpośrednie jako forma wsparcia dochodów gospodarstw rolniczych w Polsce po integracji z Unią Europejską* (w:) Manteuffel Szoega H. (red.) *Problemy Rolnictwa Światowego* tom XVII, SGGW, Warszawa, 2007, s. 28–34.
- FIJAŁKOWSKA E.: *Zmiany w konkurencji i sytuacji dochodowej polskich gospodarstw rolnych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej* (w:) Manteuffel Szoega H. (red.) *Problemy Rolnictwa Światowego*, SGGW, Warszawa, 2005, s. 40–46.
- PASZKOWSKI S.: *Wpływ zasobów ziemi i ich przestrzennego usytuowania na cele produkcji rolniczej oraz dochody gospodarstw rolnych w Polsce*. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia* 6(2), SGGW Warszawa, 2007, s. 97–112.

- POCZTA W., ŚREDZIŃSKA J.: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej (na przykładzie regionu FADN Wielkopolska i Śląsk)*. (w:) Manteuffel Szoega H. (red.) *Problemy Rolnictwa Światowego* tom XVII, SGGW, Warszawa, 2007, s. 433–443.
- RYŚ-JUREK R.: *Porównanie sytuacji ekonomicznej polskich indywidualnych gospodarstw rolnych z gospodarstwami innych krajów UE w latach 2000–2005* (w:) Manteuffel Szoega H. (red.) *Problemy Rolnictwa Światowego* tom XVII, SGGW, Warszawa, 2007, s. 114–123.
- WASILEWSKI M., MĄDRA M.: *Efektywność gospodarstw indywidualnych w zależności od zadłużenia i siły ekonomicznej*. Zeszyty Naukowe SGGW. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, Warszawa, 2008, s. 87–99.
- Wyniki Standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2004 r.*, Warszawa, s. 1–63
- ZEGAR J.St.: *Dochody w strategii rozwoju rolnictwa (na progu integracji europejskiej)* IERiGŻ Warszawa, 2004, s. 1–203.

ECONOMIC SIZE AS A DIFFERENTIATING FACTOR OF PRODUCTION AND ECONOMIC RESULTS OF AGRICULTURAL FARMS IN POMORZE AND MAZURY REGION

Abstract

Production and economic results according to economic size ESU in Pomorze and Mazury region were presented in the paper. The number of farms has increased in all farms groups in the analyzed period. The value of production has decreased in following farms: very small, average-small, average-large and large in 2004–2006 years. But, the production has increased in very large farms in 2004–2006 years. The economic results has increased in almost all types of farms. The decrease of economic results was observed in large farms. During to survey it was observed the increase of production calculated per farm and 1 ha farmland. It was the result of production efficiency improvement and increase of animals. The income calculated per 1 employed person has increased as the results of work hire in the farms.